

19.00.00 – ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

ОНГЛИ ФИЛЬТИРЛАШ - ОТА-ОНАЛАР ВИРТУАЛ-ПЕДАГОГИК МАДАНИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ЗАРУРИЯТИ СИФАТИДА

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.7.7.062>

*Хайдарова Хилола Раҳимбердиевна,
Мирзо Улугбек номидаги Ўзбекистон Миллий
университети докторанти (DSc), психология фанлари номзоди*

СОЗНАТЕЛЬНАЯ ФИЛЬТРАЦИЯ - КАК НЕОБХОДИМОСТЬ РАЗВИТИЯ РОДИТЕЛЬСКОЙ ВИРТУАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

*Хайдарова Хилола Раҳимбердиевна,
Национальный университет Узбекистана имени Мирзо Улугбека
Докторантура (DSc), кандидат психологических наук*

CONSCIOUS FILTERING - AS A NECESSARY TO DEVELOP PARENTS VIRTUAL-PEDAGOGICAL CULTURE

*Khaydarova Khilola Rahimberdievna,
National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek
University Doctorate (DSc), Candidate of Psychological Sciences*

Аннотация: Мақолада оилада ота-оналарнинг виртуал-педагогик маданиятини ривожлантиришининг заруриятига доир масалалар ўрганилган. Шунингдек, ота-оналарнинг виртуал-педагогик маданиятни ривожлантириши орқали таълим-тарбиядаги маънавий-ахлоқий муаммолар кенг тахлил қилинган.

Калит сўзлар: Ота-она, ёшлар, онгли филтирлаш, оила, мактаб, маҳалла, тарбия, маданият, виртуал, медиа, ахборот, компьютер, саводхонлик, виртуал назорат, фарзандлар.

Аннотация: В статье рассматривается необходимость развития виртуальной педагогической культуры родителей в семье. Также широко анализируются духовно-нравственные проблемы воспитания через развитие виртуальной педагогической культуры родителей.

Ключевые слова: родители, молодежь, сознательная фильтрация, семья, школа, микрорайон, воспитание, культура, виртуальный, медиа, информация, компьютер, грамотность, виртуальный контроль, дети.

Annotation: The article examines the need to develop a virtual pedagogical culture of parents in the family. The spiritual and moral problems of education through the development of virtual pedagogical culture of parents are also widely analyzed.

Keywords: Parents, youth, conscious filtering, family, school, neighborhood, upbringing, culture, virtual, media, information, computer, literacy, virtual control, children.

Кириш. Дунё ривожланишининг асосий тендециялари орасида ахборотлашган жамиятга ўтиш муҳим вазифа ҳисобланади, яъни жамиятнинг барча жабҳаларида виртуал воситаларининг таъсири долзарб саналади. Бунда ўзаро чексиз ахборот алмашишининг кенгайиши, ижтимоий-маданий интеграциялашувнинг чуқурлашиши ва интенсивлашиши ҳолатида ота-оналар вертуал-педагогик маданиятини ривожлантириш, унинг услубий

таъминотини янада кенгайтириш зарурати мавжуд эканлиги яққол кўзга ташланди. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Узлуксиз маънавий тарбия концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги Қарори белгиланиб, узлуксиз маънавий тарбияни амалга оширишда ота-она, тарбиячи, ўқитувчи, узлуксиз таълим муассасалари ва маҳалла жамоатчилигининг ўзаро самарали ҳамкорлиги механизмларини ишлаб чиқиш муҳим аҳамият касб этади.[1] Ота-оналарни виртуал-педагогик маданиятини ривожлантиришга қаратилган фаолиятда оила, маҳалла, ва таълим муассасалари ҳамкорлиги билан боғлиқ муаммолар кўзга ташланади. Айниқса ахборотлашган жамият шароитида ота-оналарнинг виртуал-педагогик маданиятини ривожлантириш механизмини халқаро тажрибалар, инфорацион ахборот ресурслари, миллий кадриятлар асосида такомиллаштириш, оила, узлуксиз таълим муассасалари ва маҳалла ўртасида ҳамкорликни такомиллаштириш, ота оналарнинг виртуал-педагогик маданиятининг баҳолаш имконини берувчи социометрик шкалалар ва интеграл диагностик параметрларни ишлаб чиқиш заруратини тақозо этади.

Мавзунинг долзарблиги. Олиб борилган тадқиқотимиздан маълумки, айнан виртуал-педагогик маданият ўзига хос регуляция тизими сифатида инсонлар ҳаётини тартибга солиши билан алоҳида ажралиб туради. Ушбу ёндашувга асосланиб айтиш мумкинки, виртуал-педагогик маданиятни ривожлантириш асосида жамиятда ўсиб келаётган ёш авлод тарбияси билан боғлиқ маънавий-ахлоқий муаммоларни ҳал этиш ёки тартибга солиш объекти компьютер воситасида ҳамда ўзаро виртуал мулоқот жараёнида шахсларнинг рационал фаолияти ва ҳатти-ҳаракатидан иборат бўлади.

Мамлакатимизда ҳам ота-оналарнинг виртуал-педагогик маданиятини ривожлантириш муаммоларни чуқур ўрганиш ва тадқиқ қилиш учун кенг имкониятлар очиб берилган. Бу ижтимоий фанлар, хусусан педагогика фани олдида виртуал реалликка хос бўлган маънавий-ахлоқий ва педагогик мезоний тушунчалар, таълим ва тарбия меъёрларининг назарий-методологик асосларини такомиллаштириш ва ҳаётга уларни янада чуқурроқ жорий қилиш каби вазифаларни белгилаб беради. Айнан, виртуал реалликка хос бўлган маънавий-ахлоқий ва педагогик тамойилларнинг ривожланиши ёшларнинг нафақат ижтимоий, маънавий, ахлоқий балки таълим борасидаги эҳтиёжларининг қондиришга ҳам хизмат қилади.

Мавзу бўйича илмий изланишларнинг қисқача таҳлили. Ота-оналарнинг виртуал-педагогик маданиятини ривожлантириш масалалари ва улар билан боғлиқ муаммолар: ёшлар маънавий-ахлоқий дунёқарашининг хавфсизлигини таъминлаш, уларда атрофдаги жараён ва ҳодисаларга тўғри муносабатни шакллантиришга барча даврларда алоҳида эътибор қаратилган.

Узоқ тарихга назар соладиган бўлсак, “Virtual” сўзи латин сўзидан келиб чиқиб “Vir”, яъни эркак сўзини аниқлаган. Римликлар “Vir” сўзидан янги “virtus” ни келтириб чиқаради ва бу сўз эркакларга хос бўлган барча эркаклик фазилатларини намоён қила олган сўз, жасур, кучли, жасоратли, ахлоқий хулқ-атвор фазилатларига эга, виртус ушбу фазилатларнинг барчаси бир шахсда намоён бўлганда ишлатилган. Виртус маъбудаси ҳам айнан ушбу талқин асосида, қадимги Рим мифологиясида шу номга эга бўлганини айтиш мумкин. Кейинчалик латин тилидан француз тилига, XIII асрда француз тилидан инглиз тилига кириб боради. Компьютер технологиялари инсонлар ҳаётига кенг кириб бориши билан, инглиз тилида бу сўз, virtual сўзи “ҳақиқий ҳаётда мавжуд эмас, лекин дастурий таъминот туфайли пайдо бўлади[2]” деган маънога эга бўлди. Компьютер технологиялари ривожланган янги даврга келиб виртуаллик ҳақиқий ва ҳаёлий (ёки қурилган) дунё ўртасидаги фарқ чегарасини йўқотадиган маълум бир ҳолат сифатида тушунилади.

Виртуаллик ҳақидаги ушбу тушунча педагогика, психология, этика, эстетика ва умуман маданиятда ҳам қўлланилиб келади.

Виртуаллик – (лот. *Virtualis* бўлиши мумкин) ҳаёлий объект ёки ҳолат бу ҳақиқатан ҳам мавжуд эмас, лекин маълум шароитларда пайдо бўлиши мумкин [3], яъни ҳақиқий воқеликдаги каби фақат электрон ахборот технологиялари ёрдамида мулоқот қилиш, ахборот алмашиш, ахборотлашиш демакдир.

Асосий таҳлил ва натижалар. Тадқиқотимизда ахборот истеъмолчиси сифатида ота-она, ёшлар хулқ-атвор ва шу асосида шаклланган кўникмалар, виртуал олам иштирокчиси сифатида ота – она, ёшлар талқинида виртуаллик, маданият ва виртуал-педагогик маданият уйғунлашуви тушунчалари ривожланишининг ўзига хос жиҳатлари ўрганилган бўлиб, медиа истеъмолчиси сифатида тобелик ҳолатлари, ота-она, ёшларнинг ахборот эҳтиёжларида виртуал – педагогик маданиятни ривожлантиришда онгли филтёрлаш асосий омил сифатида ўрганилди.

Тадқиқот натижасида ота-оналар ва ёшлар фикридан келиб чиқиб, Виртуал оламда ота-оналарнинг фарзандларига нисбатан 3 тоифасини айтиш мумкин:

Биринчиси, ҳар қандай ҳолатда ҳам фарзандларига компьютердан, электрон ахборот воситаларидан фойдаланишни, итиоотурли виртуал ўйинларни ўйнашни, умуман интернетга киришни қатъий чеклайди;

Иккинчиси, виртуал мулоқотлар, ўйинлар, ахборот алмашинувида маълум бир вақт чегараларни кўядаган ота-оналар;

Учинчиси, ҳеч қандай ҳолатда ҳам фарзандларини компьютер воситаларидан фойдаланишини чекламайди, қанча ҳохласа шунча вақт фойдаланиш имконига эга фарзанд. Интернет, виртуал олам орқали ушбу ота-онанинг фарзанди барча маълумотларни ўз ҳохлаганча, ҳохлаган вақт мобайнида ўтираверади.

Ушбу тоифадаги ота-оналарнинг фарзандларининг виртуаллашишида салбий ва ижобий томонларини кўриб чиқадиган бўлсак.

Биринчи тоифадаги ота-онанинг фарзанди, замонавий ахборот технологиялари воситаларини керак бўлганда ишлата олиш кўникмаларига эга бўла олмайди. Биринчи уринишдаёқ фейк маълумотларга, инфологема каби ҳолатларнинг қурбонига айланиш эҳтимоли жуда катта. Бу каби ҳолат ҳам ўз навбатида ёшларнинг ахборотлашишида муаммоларнинг келтириб чиқиш сабабига олиб келади.

Иккинчи ҳолатда, ота-она фарзандига маълум чегараларни қўйиши ҳам салбий ва ижобий ҳолатларни келтириб чиқариши мумкин. Ижобий ҳолати, ёшлар ўзига белгиланган вақт мобайнида керакли мавзуларни олишга, ўзини қизиқтирган масалаларда унумли фойдаланишга ҳаракат қилади. Ота-она назоратини ҳис қилиб туради ва виртуал оламда кераксиз мақсадларда фойдаланишга журъат этмаслиги мумкин.

Салбий ҳолати шундан иборатки, ёшлар назоратни бўлганлиги сабабли, назоратдан чиқишга ҳаракат қилади. Бошқалар сингари иш тутишга ҳаракат қилади, яъни белгиланган вақт чегарасида виртуал оламни бошқа қирраларини очишга ҳаракат қилади. Вақт чегарали бўлганлиги сабабли, у тезликда виртуал оламнинг сирларини ўрганишга ҳаракат қилади ва ўз навбатида турли фейк, инфологема қурбонига айланиши мумкин. Яъни ота-онанинг назоратини, ўзига нисбатан ишончсизлик, ота-она олдида фарзанднинг обрўсизлиги, бошқалар фарзандига ишонади, менинг ота-онам эса менга ишонмайди компьютер мосламасидан фойдаланишда чегара кўяди, дея ўзига ота-онасига нисбатан қарама-қарши муносабатлар, фикрлар ривожланиб боради. Бу ҳолатда ҳам ота-она ёшларга нисбатан эҳтиётсизлик қилиб қўйиши мумкин, ва бу ёшларни турли гуруҳларга, ҳоинлик хислатларини ривожлантирувчи, уларнинг ота-онасига қаршилиқ қилаётганини қўллайдиган гуруҳлар

исканжасига тушишига олиб келиши мумкин.

Учинчиҳолатэса, ёшларни эркин бўлишига ёрдам беради. Ушбу ота-онанинг фарзанди электрон ахборот технологияларининг барча имкониятларини билиши, интернет олами, виртуал ўйинлар, янги технологияларнинг янги имкониятлари ҳақида барча нарсаларни билиши мумкин. Лекин айнан гап ҳам мана шу барча имкониятлари, виртуал олам орқали бериб борилаётган ахборотларда. Ёшлар виртуал оламни, умуман электрон воситалардан фойдаланишни катталарга ҳам қараганда тезда ва яхши ўзлаштиради. Интернет тармоғи орқали йирик маълумотлар базаси секунд сайин ўзгаради. Жуда катта маълумотлар базаси шаклланади, виртуал оламда мулоқот қилинганда, виртуал ўйинларни ўйнаш орқали, ёки бирор бир ахборотни нусха кўчириш, ва яна бошқа хатти ҳаракатларни амалга оширганимизда, биз ҳақимизда маълумотлар базада тўпланиб боради. Бирор бир маълумот излаб виртуал оламга кирган ёшларнинг қизиқишлари асосида ўйинлар, ахборотлар экран четидан чиқиб келаверади, ёшлар айнан шу каби маълумотларга қизиқиб боради. Чунки бу маълумотлар, рекламалар, ахборотлар, ушбу инсоннинг қизиқишларини алгоритимлар орқали ўрганилиб, ҳар доим уни жалб қилиш учун экран ойналарида намоён бўлаверади. Бу ҳолатда, ёшлар ўз миясини керакли маълумотлардан кўра кераксиз маълумотлар билан тўлдириб қўяди, ўзи учун муҳим бўлган инсонийлик, ахлоқийлик, билимга интилувчанлик ҳолатлари секин аста йўқолиб боради. Чунки унинг учун ўзи топган олам қизиқарли бўлиб борверади, у ўзини ана шу оламда хотиржам сезади, ютуқларга эга бўлади, секин аста виртуаллик унинг ҳаёт маҳмунига айланиб боради.

Хулоса ва таклифлар. Ота-оналарнинг виртуал-педагогик маданиятини ривожлантириш соҳасини янада такомиллаштириш зарурати асосида тегишли чора-тадбирларни ишлаб чиқиш муҳим аҳамиятга эга. Шунингдек, ота-оналарда виртуал маданият ҳақидаги тасаввурлар етарли даражада ривожлантириш, айни вақтда уларда виртуал ахборот алмашинуви кўникмаларини самарали тарзда ривожлантириш зарур деб ўйлаймиз. Ўсиб келаётган ёш авлоднинг турмуш тарзи ва ҳаётий мазмунига айланиб улгурган ижтимоий тармоқлардаги иштирокини эса онгли фильтрлаш орқали сингдириб бориш керак.

Бугунгикунда онгли фильтрлаш зарурияти ота-она фарзандлар ўртасидаги муносабатларида, ахборот эҳтиёжларида ҳамда уларда виртуал – педагогик маданиятни ривожлантириш масалалари домий долзарб вазифалардан бири бўлиб қолаверади. Бу эса биз тадқиқотчиларга онгли фильтрлаш усулларини ишлаб чиқиш, ахборот дастурий таъминоти - платформасини яратиш ҳамда жамоатчилик марказларида кенг тарғибот-таъвиқот қилиш имконини беради.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Узлуксиз маънавий тарбия концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПҚ-1059-сонли Қарори, 31 декабрь, 2019.

2. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз.-Т.; Ўзбекистон: НМИУ, 2016. Б.14

3. Грицанов А. А., Галкин Д. В., Карпенко И. Д. Виртуальная реальность // Новейший философский словарь / Сост. и гл. науч. ред. А. А. Грицанов. 3-е изд., Мн.: Книжный Дом, 2003. 171—173. 1280 с. ISBN 985-428-636-

4. Хайдарова Х.Р. Критерии развития родительской педагогической культуры. Экономика и социум. Илмий-амалий ва электорон журнал. №72 (91)-2. 2021 йил. Б. 677-681

5. Леушкин Р. В. Виртуальный объект как проблема конструктивного реализма // Фундаментальные исследования. -2014. -№ 6. URL.: <http://www.etymonline.com/index.php?term=virtual>

5. Куронов М. ва бошқалар. Оилада маънавий - ахлоқий тарбия. Оммабоп рисола. “Маҳалла зиёси” республика ўқув услубий маркази.-Т.: 2015й. - Б.72